

ТЕМА 3

ФІНАНСОВІ РИНКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Мета: засвоєння структури та видів фінансових ринків і інструментів, ролі фінансових посередників, державного регулювання, фондових бірж та рейтингових агентств.

Основні поняття: цінні папери, фінансові посередники, первинний ринок, вторинний ринок, похідні інструменти, фондова біржа, ринок боргових інструментів, ринок акціонерного капіталу, рейтингові агентства, фінансові інновації.

План

1. Види цінних паперів і інвестиційна діяльність.
2. Види фінансових посередників та їх функції.
3. Фінансові ринки та державне регулювання ринку цінних паперів.
4. Фінансовий ринок та його структура.

1. Види цінних паперів і інвестиційна діяльність

Цінні папери – це фінансові інструменти, що засвідчують **майнові або боргові права власника** та можуть бути об'єктом купівлі-продажу на фінансових ринках. Вони виконують важливу роль у формуванні капіталу підприємств і в інвестиційній діяльності приватних осіб, оскільки дозволяють отримувати доходи у вигляді відсотків, дивідендів або приросту капіталу.

Інвестиційна діяльність – це процес **вкладення коштів у фінансові активи, зокрема цінні папери, з метою отримання доходу або приросту капіталу в майбутньому**. Вона охоплює вибір інструментів, оцінку ризиків, управління портфелем та контроль за ефективністю вкладень.

Цінні папери класифікуються за різними ознаками, серед яких форма випуску, економічний зміст та строк обігу. За формою випуску виділяють іменні цінні папери, права власності на які належать конкретній особі, ім'я якої зазначено у реєстрі; на пред'явника, права за якими належать особі, що пред'являє папір, без зазначення імені власника; та ордерні цінні папери, права власності на які можуть передаватися іншій особі за дорученням власника.

За економічним змістом цінні папери поділяються на дохідні, майнові та похідні. Дохідні цінні папери, такі як облігації та векселі, забезпечують фіксований дохід у вигляді відсотків і зобов'язують емітента повернути капітал у визначений строк. Майнові цінні папери, зокрема акції, засвідчують право власності на частку капіталу компанії і дають можливість отримувати дивіденди та брати участь у прибутках. Похідні цінні папери або деривативи, такі як ф'ючерси, опціони та свопи, залежать від вартості базового активу та використовуються для хеджування ризиків або спекуляцій.

За строком обігу цінні папери поділяються на короткострокові, термін яких до одного року; середньострокові, з терміном від одного до п'яти років; та довгострокові, що перевищують п'ять років. Різні строки обігу впливають на ліквідність і рівень ризику інвестицій, а також визначають стратегії управління портфелем.

Таблиця 3.1 - Основні види цінних паперів та їх характеристики

Види цінних паперів	Економічний зміст	Строк обігу	Приклади та застосування
Акції	Майнові права на частку капіталу	Довгострокові	Дивіденди, участь у прибутку компанії
Облігації	Боргові зобов'язання емітента	Коротко-, середньо-, довгострокові	Фіксований відсоток, погашення номіналу
Векселі	Боргові зобов'язання	Короткострокові	Швидке залучення фінансів, розрахунки між підприємствами
Деривативи (ф'ючерси, опціони, свопи)	Контракти, що залежать від базового активу	Коротко-, середньострокові	Хеджування ризиків, спекуляції
Цінні папери на пред'явника, іменні, ордерні	Форма випуску	Будь-які	Передача прав власності, реєстрація учасників ринку

Інвестиційна діяльність із цінними паперами передбачає кілька етапів. Спочатку визначаються інвестиційні цілі, такі як отримання регулярного доходу, приріст капіталу або диверсифікація портфеля. Потім проводиться аналіз фінансових ринків та конкретних цінних паперів для оцінки доходності, ризиків та ліквідності. Далі здійснюється придбання обраних фінансових інструментів відповідно до інвестиційної стратегії. Наступним кроком є управління портфелем, що включає моніторинг ринку, ребалансування активів та контроль за ризиками. Завершальним етапом є отримання доходу від інвестицій через дивіденди, відсотки або продаж активів за вигідною ціною.

Цінні папери є універсальним інструментом інвестиційної діяльності, що поєднує потреби емітента та інвестора. Вони дозволяють підприємствам залучати капітал для розвитку та модернізації, а інвесторам – отримувати доходи та приріст капіталу. Знання видів цінних паперів, їх характеристик та принципів управління ними є основою ефективного фінансового управління та формування інвестиційного портфеля.

2. Види фінансових посередників та їх функції.

Фінансові посередники – це організації, які забезпечують ефективний рух капіталу між вкладниками та позичальниками. Вони акумулюють фінансові ресурси та сприяють їх раціональному використанню, виконуючи ключову роль у стабільності фінансової системи, забезпеченні ліквідності ринку, управлінні ризиками та підтримці економічного розвитку.

Фінансові посередники поділяються на кілька основних видів залежно від характеру їх діяльності та функцій, які вони виконують. До них належать банки, страхові компанії, пенсійні фонди, інвестиційні фонди та компанії, а також інші фінансові установи, що надають спеціалізовані послуги.

Таблиця 3.2 - Основні види фінансових посередників

Вид фінансового посередника	Основні функції	Приклади
Банки	Прийом депозитів, надання кредитів, платіжні послуги, управління ризиками	Комерційні банки, центральний банк
Страхові компанії	Накопичення премій, покриття ризиків, інвестування страхових резервів	Приватні та державні страхові компанії
Пенсійні фонди	Збирання внесків, довгострокове інвестування, забезпечення пенсійних виплат	Недержавні пенсійні фонди
Інвестиційні фонди	Формування та управління портфелем, диверсифікація ризиків, ліквідність	Відкриті та закриті фонди
Інші посередники	Факторинг, лізинг, брокерські послуги, управління активами	Кредитні спілки, біржі, брокери

Банки є основними фінансовими посередниками. Вони акумулюють кошти вкладників і надають кредити фізичним та юридичним особам. Основними функціями банків є прийом депозитів, розміщення коштів у вигляді кредитів, надання платіжних та розрахункових послуг, управління фінансовими ризиками та проведення аналізу позичальників. Крім того, банки інвестують у цінні папери та інші фінансові інструменти для отримання додаткового доходу. Банки можуть бути комерційними, спеціалізованими або центральними, залежно від завдань, які вони виконують.

Страхові компанії акумулюють кошти страхувальників і використовують їх для покриття страхових ризиків та інвестування. Вони здійснюють збір страхових премій, формують страхові резерви та покривають фінансові ризики клієнтів у разі настання страхових випадків. Крім цього, страхові компанії інвестують залучені кошти у фінансові інструменти, що дозволяє отримувати додатковий дохід та сприяє економічній стабільності через захист майнових інтересів населення та бізнесу.

Пенсійні фонди акумулюють кошти громадян для забезпечення їх пенсійних виплат у майбутньому. Вони збирають внески від працівників і роботодавців та здійснюють довгострокове інвестування коштів у надійні фінансові активи. Основною метою пенсійних фондів є забезпечення стабільності пенсійних виплат та соціального захисту населення.

Інвестиційні фонди та компанії акумулюють кошти інвесторів для спільного вкладення в різні активи, що дозволяє зменшувати ризики та підвищувати доходність. Вони формують інвестиційний портфель, управляють ним, надають можливість дрібним інвесторам брати участь у великих проектах, здійснюють диверсифікацію ризиків і забезпечують ліквідність через обіг паїв або акцій фондів.

До інших фінансових посередників належать факторингові компанії, лізингові компанії, кредитні спілки, біржі та брокери. Вони надають короткострокове фінансування та передоплату, забезпечують лізингові послуги для придбання обладнання та транспорту, організують торгівлю цінними паперами та забезпечують ліквідність ринку. Крім того, вони консультують і управляють активами для інвесторів, що дозволяє підвищувати ефективність інвестицій.

Фінансові посередники є невід'ємною складовою фінансової системи, оскільки вони забезпечують ефективний рух капіталу, зменшують ризики та сприяють економічному розвитку. Кожен вид посередників виконує специфічні функції, але разом вони формують основу фінансового ринку, забезпечуючи стабільність, ліквідність та прибутковість інвестицій.

3. Фінансові ринки та державне регулювання ринку цінних паперів.

Фінансовий ринок – це система економічних відносин, яка забезпечує рух фінансових ресурсів між інвесторами та позичальниками через купівлю-продаж фінансових активів. Він виконує важливу роль у розвитку економіки, оскільки забезпечує ефективне перерозподілення капіталу, мобілізацію заощаджень, управління ризиками та формування цін на фінансові інструменти.

Ринок цінних паперів є складовою частиною фінансового ринку і включає в себе обіг акцій, облігацій, деривативів та інших фінансових інструментів. На ринку цінних паперів здійснюються такі основні процеси: емісія цінних паперів емітентами, їх первинне розміщення серед інвесторів, вторинна торгівля на фондових біржах та позабіржових майданчиках, а також оцінка фінансових ризиків і доходності інвестицій.

Фінансовий ринок поділяють на кілька основних сегментів:

- **ринок капіталу**, який включає довгострокові фінансові інструменти, такі як акції та облігації. Цей сегмент забезпечує залучення довгострокового капіталу для розвитку підприємств і фінансування інвестиційних проектів;

- **грошовий ринок**, де обертаються короткострокові фінансові інструменти, такі як казначейські векселі, депозитні сертифікати та комерційні папери. Він забезпечує тимчасову ліквідність та фінансування поточних потреб підприємств і держави;

- **ринок деривативів**, де торгуються похідні фінансові інструменти – ф'ючерси, опціони та свопи, що дозволяє хеджувати ризики та здійснювати спекулятивні операції;

- **позабіржовий ринок**, який включає угоди, що здійснюються безпосередньо між учасниками ринку, без участі біржових майданчиків.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється з метою забезпечення **стабільності фінансової системи, захисту прав інвесторів та підвищення довіри до ринку**. Основні завдання регуляторів включають:

- ліцензування та контроль діяльності емітентів, бірж і брокерських компаній;

- встановлення правил випуску та обігу цінних паперів;
- забезпечення прозорості інформації про фінансовий стан емітентів та умови торгівлі цінними паперами;
- захист прав та інтересів інвесторів, запобігання шахрайству та маніпуляціям на ринку;
- регулювання вторинного обігу цінних паперів та підтримка стабільності ринкових цін.

Державне регулювання здійснюється через спеціалізовані органи, такі як **Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку**, центральні банки та інші контролюючі установи. Вони визначають правила гри для всіх учасників ринку та контролюють їх виконання, що забезпечує ефективність і надійність фінансової системи.

Таблиця 3.3 - Основні сегменти фінансового ринку та їх функції

Сегмент ринку	Основні інструменти	Функції та призначення
Ринок капіталу	Акції, облігації	Залучення довгострокового капіталу, фінансування інвестицій
Грошовий ринок	Казначейські векселі, депозитні сертифікати, комерційні папери	Забезпечення короткострокової ліквідності, фінансування поточних потреб
Ринок деривативів	Ф'ючерси, опціони, свопи	Хеджування ризиків, спекуляції, управління цінами базових активів
Позабіржовий ринок	Форварди, договори купівлі-продажу без біржового майданчика	Гнучкі угоди між учасниками, позабіржова торгівля активами

Фінансові ринки є невід'ємною частиною економіки, оскільки вони забезпечують **ефективний рух капіталу, управління ризиками та мобілізацію фінансових ресурсів**. Ринок цінних паперів дозволяє підприємствам та державі залучати кошти для розвитку, а інвесторам – отримувати доходи та приріст капіталу. Державне регулювання ринку цінних паперів забезпечує прозорість, захист прав інвесторів та стабільність фінансової системи, що сприяє довірі учасників і зростанню економіки в цілому.

4. Фінансовий ринок та його структура.

Фінансовий ринок – це економічний механізм, який забезпечує рух фінансових ресурсів від інвесторів та вкладників до підприємств, держави та інших позичальників. Основною функцією фінансового ринку є мобілізація капіталу, спрямування його на ефективне використання, управління ризиками та забезпечення ліквідності. Через фінансовий ринок здійснюється ціноутворення на фінансові інструменти та визначення рівня доходності інвестицій.

Фінансовий ринок поділяється на кілька основних сегментів, які відрізняються за терміном обігу активів, видами інструментів та характером учасників.

Таблиця 3.4 - Структура фінансового ринку

Сегмент фінансового ринку	Основні інструменти	Функції та призначення
Грошовий ринок	Казначейські векселі, депозитні сертифікати, комерційні папери	Короткострокова ліквідність, фінансування поточних потреб
Ринок капіталу	Акції, облігації	Залучення довгострокового капіталу, фінансування інвестицій
Ринок деривативів	Ф'ючерси, опціони, свопи	Хеджування ризиків, управління цінами активів, спекуляції
Позабіржовий ринок (ОТС)	Форварди, договори купівлі-продажу без біржового майданчика	Гнучкі угоди між учасниками, позабіржова торгівля
Фондовий ринок	Акції, облігації, біржові деривативи	Ціноутворення, ліквідність, залучення капіталу

Грошовий ринок – це сегмент, на якому обертаються короткострокові фінансові інструменти з терміном до одного року. До таких інструментів належать казначейські векселі, депозитні сертифікати та комерційні папери. Основною функцією грошового ринку є забезпечення тимчасової ліквідності для підприємств, держави та фінансових установ.

Ринок капіталу включає довгострокові фінансові інструменти, такі як акції та облігації. Цей сегмент дозволяє залучати капітал для розвитку підприємств і фінансування довгострокових проектів.

Ринок деривативів об'єднує похідні фінансові інструменти, зокрема ф'ючерси, опціони та свопи. Його основна функція полягає у хеджуванні ризиків, управлінні цінами базових активів та проведенні спекулятивних операцій.

Позабіржовий ринок, або ринок ОТС, характеризується тим, що операції укладаються безпосередньо між учасниками без участі біржового майданчика. Він забезпечує гнучкість і можливість укладання індивідуальних угод.

Фондовий ринок охоплює операції з цінними паперами та іншими фінансовими активами на біржах і поза ними. Він виконує функції ціноутворення, ліквідності та залучення капіталу для підприємств і держави.

Структура фінансового ринку включає біржові та позабіржові сегменти, ринки капіталу та грошового ринку, ринок деривативів та фінансових посередників. Біржові ринки забезпечують організовану торгівлю фінансовими інструментами, а позабіржові ринки дозволяють укладати угоди безпосередньо між учасниками. Ринки капіталу і грошового ринку відрізняються за терміном обігу активів, а ринок деривативів забезпечує хеджування і управління ризиками. Фінансові посередники, такі як банки, страхові компанії, пенсійні фонди та інвестиційні компанії, забезпечують рух капіталу, управління ризиками та ліквідність ринку.

Фінансовий ринок є складною системою, яка забезпечує **ефективний рух капіталу, управління ризиками та формування ціни фінансових активів**. Його структура включає різні сегменти, інструменти та посередників, що забезпечують ліквідність, стабільність та ефективність економіки.

Підприємства, інвестори та держава отримують через фінансовий ринок можливість залучати капітал, розподіляти ризики та отримувати доходи від інвестицій.